

УДК 316.736

I. С. ГРОМ

ШКОЛИ ЧАЮВАННЯ В КИТАЇ ТА ЯПОНІЇ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено проблемі соціокультурної зумовленості трьох засадничих шкіл чаювання в Китаї: класичної, романтичної та натуралістичної. У результаті проведеного дослідження зроблено висновок про те, що від технологій ферментації залежать ефекти впливу чаю, які є бажаними або небажаними в певному соціокультурному контексті. Наголошено на тому, що самі програми впливу можуть бути розрахованими на: 1) підвищення висхідної психофізіологічної активації, необхідної для різноманітних видів трудової діяльності; 2) обслуговування ритуалів соціальної комунікації й групоформування еліт; 3) використання чаю як інструменту смислової комунікації, пов'язаної з терапевтичною, інтелектуально-науковою, політичною та іншими сферами, де існує потреба в аскетизмі; 4) використання чаю як інструменту структування дозвілля без ефектів впливу алкалоїдів таніно-кофеїнової групи, що досягається завдяки тепловій обробці чайного листа (методом прожарювання/випалювання). У цьому випадку всі складові впливу, пов'язані із соціальними ритуалами, пошуками смислів, трудової мобілізації заміщуються гедоністичними складниками (смаковими й запаховими відчуттями); 5) використання для нарощування тонуусу тілесно-сексуальних і тілесно-моторних функцій; 6) використання чаю для лікувально-медичних практик, пов'язаних, зокрема, з використанням не чайного листа, а інших чаєподібних субстанцій (фруктового листа, лікарських рослин тощо).

Ключові слова: чай, чайна культура, школи чаювання, класична школа чаювання, романтична школа чаювання, натуралістична школа чаювання.

З огляду на важливість місця чаю в соціокультурному середовищі китайського та японського суспільства, в етнічній картині світу, у системі естетичних уявлень тощо, китайська культура чаювання є актуальним предметом дослідження. Для соціології важливим аспектом вивчення чайної культури Китаю та Японії є імпліцитна присутність культурних сенсів, соціального характеру, соціальних скриптів, які виявляються в ній у різних комбінаціях у кожній конкретній ситуації. А це означає, що на матеріалі сучасної чайної культури Китаю і Японії дослідник має можливість оцінити, які елементи традиційної культури, що відтворюються сьогодні, вважаються культуро- та соціодиференціюючими в Китаї і Японії. Китайська чайна церемонія, на відміну від японської, корейської, російської, стає маркером етнічної ідентичності, аналіз якої є актуальним завданням сучасної соціології культури, соціології споживання, етносоціології.

Вивчення китайської та японської чайних культур і шкіл чаювання (як похідних від означених культурних та соціальних систем) є актуальним сьогодні на фоні глобалізації чайної культури та споживання чаю як зумовленого соціокультурними чинниками процесу. У багатьох країнах світу, зокрема в Україні, відкриваються спеціалізовані заклади чаювання (чайні

будиночки, чайні ресторани). Справжнім трендом на китайських, японських та світових телеканалах стають документальні фільми про чай і культуру його культивування та споживання. Також створюються товариства любителів чаю, школи чайної церемонії, функціонують різні квазірелігійні організації, у ритуалах яких активно використовують чай. Усе це актуалізує як науково-теоретичний, так і соціотехнологічний інтерес до дослідження шкіл чаювання як складників культурної та соціальної систем Китаю і Японії.

Метою статті є вирізнення ключових моделей презентації чаю в китайській та японській культурах і побудова описової характеристики соціокультурних та культурно-психічних програм впливу чаю в елітарному й масовому середовищі його вживання.

Статтю присвячено проблемі соціокультурної зумовленості трьох засадничих шкіл чаювання в Китаї: класичної, романтичної та натуралістичної.

Проблему соціокультурної зумовленості чаю й чаювання в японській та китайській культурі розглядали різні автори, що обирали культурологічно-ціннісний і технологічно-чаєзнавчий підходи в дослідженні чаю.

У межах культурологічно-ціннісного підходу чай розглядають як частину культурної системи Китаю та Японії в контексті зв'язку чаювання з релігійними ритуалами, політикою й адмініструванням, соціальною етикою та системою виховання й соціалізації, мистецтвом у китайському та японському суспільствах. У цьому предметно-тематичному ракурсі школи чаювання розглядали Л. Васильєв, В. Малявін, К. Окакура, Х. Плутчов, Л.-К. Чуен [1–2; 8–9; 10–11; 14].

У межах технологічно-чаєзнавчого підходу ключова увага дослідників є сфокусованою навколо селекції чаю й винайдення чайного обладнання, чайних кімнат та інших технологічних засобів, які є пов'язаними із соціокультурною еволюцією Китаю і Японії. При цьому аналізують культуру чаювання та чайні традиції, церемонії чаю в різних суспільствах (включаючи китайське та японське), властивості й типи чаю, особливості його торгівлі та споживання. З позиції технологічно-чаєзнавчого підходу чай досліджували такі автори, як: Б. Виногородський, В. Виногородська, Л. Колесніченко, О. Субботін [3–6; 7; 13].

У певній частині суспільств чай використовують як психоактивну речовину, що стає своєрідним провідником у медитацію. Медитація – це змінений стан свідомості, який супроводжується умиротворенням/заспокоєнням, коли думки не дошкуляють людині настільки, щоб відволікати від споглядання порожнечі й приходити до певних осяянь (інсайтів). Ця порожнеча надає змогу розкрити таємне як усередині індивідуальної психіки, так і психіки соціальних спільнот і в культурній системі в цілому.

Невід'ємною частиною будь-якого суспільства є Тінь як набір заборонених культурних універсалій: тем, дискурсів, історичних подій і персонажів,

які не підлягають опрозоренню й мають бути прихованими від аутсайдерів. Тінь завжди відповідає модальному соціальному типу, фактично-соціальному характеру, який структурує особу в тому чи іншому суспільстві.

Оскільки соціальний характер відповідає масці, а сама маска пропонує образ, відповідний соціальним експектаціям, то для розкриття культурної та соціальної тіні необхідно використовувати засоби заглушення персони. Такого ефекту заглушення багато в чому досягають завдяки медитації, а до останньої, у свою чергу, веде спрямоване споживання чаю.

Зокрема, досягненню змінених станів свідомості сприяють чайні церемонії, які самі по собі мають налаштувати психіку на неприродне для суспільства уповільнення. Ідеться, зокрема, про ефект спустошення, якого досягають завдяки використанню спеціальних приміщень, приглушеному освітленню тощо.

Суспільство за рахунок соціальних інститутів створює часовороти, які є призначеними для активності в межах соціального характеру. При цьому, безвідносно до цієї активності, соціальність не заохочує позасоціальне структурування часу, який є необхідним для розпізнавання культурної та соціальної тіні.

Саме цим можна пояснити існуючу в багатьох суспільствах заборону на усамітнення та боротьбу з відповідними течіями й організаціями, які пропонують усамітнення як один із способів часткового ескапізму щодо суспільства.

Так, у Китаї є поширеною практика переслідування з боку Комуністичної партії та її органів держбезпеки членів організації Фалуньгун. Несумісність релігійних доктрин конфуціанства й даосизму полягає, зокрема, у тому, що в Китаї відбувається складний процес протиборства цінностей, які є сформованими на ґрунті китайської культури, і тих, які є продуктом рецепції з культури Західної Європи та Америки.

Прихильники традиціоналізму цураються культурних моделей, власних модерну й постмодерну, і швидше тяжіють до традиційної китайської моделі міжособистісних відносин та моделі суспільства «великого казана», яка відповідає як соціалізму, так і традиціоналізму.

Прихильниками євро-американської системи цінностей є ті, хто пройшов західну школу управління й імідує себе на західний лад. До прихильників окциденталізму та модерну належать вищі менеджери, представники професій, пов'язаних з високими технологіями, «білі комірці», які працюють в офісах сучасних компаній і підприємств.

Вони часто в доволі емоційній формі відкидають китайські «традиційні забави» (від ціннісних установок, способів спілкування, способу життя до матеріальних предметів) і, навпаки, із схваленням приймають західні погляди, принципи спілкування, спосіб життя, аж до «речей», що мають іноземний вигляд і присмак.

Чай як напій є поширеним як у традиціоналістських, так і в модерних суспільствах, і може обслуговувати дві базові культурні моделі:

1) модель масової поведінки, яка є пов'язаною з працею та різними видами відчуженої активності. У таких видах активності для людини є необхідним гіпертонус, стану якого досягають завдяки вживанню чаю. У цьому випадку чай розглядають просто як джерело збуджувальних речовин (кофеїну та танінів), він може бути використаний в інших утилітарних контекстах, зокрема як засіб лікування або ж субститутний продукт харчування (у поєднанні з іншими продуктами), що надає змогу обслуговувати потреби фармації та системи харчування для нижчих верств;

2) модель елітарної поведінки, в якій чай використовують як засіб налаштування на змінні стани свідомості, релакси, осяяння, транквілізуючі ефекти, що є супутніми культурному структуруванню дозвілля та саморозвитку особистості. Така культурна модель означає вихід за межі однобічного збудження й можливість інтегрування особи (і соціальної групи, частиною якої вона є) з вищими регістрами культурної системи.

У зв'язку із цим один із дослідників чаю О. Какузо говорить про тиїзм як своєрідний елітарний світогляд, який переймають прихильники західної цивілізації. Автор зазначає, що «чай спочатку вживали як ліки, і лише із часом він перетворився на простий напій, який втамовує спрагу. У VIII ст. в Китаї чаювання стало однією з найприємніших розваг і предметом поезії» [10, с. 22–25; 11, с. 20–40].

У XV ст. в Японії чаювання звели в культ – тиїзм. Вважали, що шанування чаю привносить чистоту й гармонію в соціальні відносини, взаємне милосердя, чуйність і романтизм. Тиїзм, який є фундованим на вшануванні прекрасного, був виразом народних сподівань у повсякденному житті, сповненим корисливості та гідоти.

Філософія тиїзму проповідує не лише естетику відносин людини й природи. Це вчення про гігієну через турботу про чистоту, про економіку через демонстрацію переваг комфорту в простоті порівняно з розкішшю, про мораль через співвідношення швидкоплинності людського життя й вічності Всесвіту. Тиїзм – це форма східної демократії, що перетворює всіх своїх прихильників на аристократів смаку [10, с. 22–25; 11, с. 20–40].

Автор зауважує також, що довготривала ізоляція Японії від решти світу сприяла розвитку тиїзму. Усі артефакти японської культури (будинки, сім'я й звички, звичаї та кухня, фарфор, живопис і література) виявилися провідниками його впливу.

О. Какузо запаралелює школи мистецтва й школи приготування чаю в Японії, виділяючи три їх напрями та вирізняючи їх за трьома основними методами приготування: кип'ячений чай, порошоківий чай, який обдається окропом, і настояний чай [10, с. 22–25; 11, с. 20–40].

Кожен метод приготування напою превалював у суспільстві залежно від духу часу (сучасні любителі чаю належать до останньої школи). Так само, як і в Європі, у різні соціально-історичні періоди віддавали перевагу

тим чи іншим маркам вина, так і різні соціальні настрої в японському суспільстві визначали перевагу видів чаю і його приготування.

Зазначені вище технології приготування чаю відображали, на думку дослідника, різний емоційний настрій китайських імператорських династій Тан, Сун і Мін. Якщо запозичити термінологію з класифікації мистецтва, то можна визначити ці школи чаю як класичну, романтичну й натуралістичну.

Класична школа приготування чаю, за переконанням автора, відзначається своєрідним примітивізмом у способах готування напою, обробки чайного листа, використанням солі при заварюванні напою.

У IV–V ст. чай як напій популяризують, описуючи його в поетичних та епічних текстах як те, що нагадує «рідкісний нефрит». З урахуванням низького соціо-економічного рівня розвитку китайського суспільства на той період, вживання чаю в компанії імператора вважали нагородою для деяких сановників за їх видатні вчинки. Готування чаю вирізнялося примітивізмом: чайне листя варили на парі, піддавали подрібненню в спеціальній ступці, спресовували в брусок і готували в окропі з додаванням рису, імбирю, солі, цедри апельсина, спецій, молока і (іноді) цибулі [11, с. 32–49].

Сама технологія нині зберігається як частина ритуалів заварювання чаю в Монголії та Тибеті. Пізніше при вживанні чаю в ритуал було включено додавання шматочків лимону, що стало частиною чаєпиття в Російській імперії, радянській і пострадянській Україні.

У період династії Тан створено перші літературні твори, у яких здійснено канонізацію вживання чаю та впроваджено кулінарні еталони супровідного посуду й води. Фундатором класичної школи чаювання вважають китайського поета Лу Ю (VIII ст.), якого можна назвати одним із перших популяризаторів чаю [11, с. 22–29].

Канонізація вживання чаю відбувається на тлі міжсвітоглядного контакту буддизму, даосизму й конфуціанства, які містили діаметрально протилежні соціальні ідеали. На тлі такої релігійної та світоглядно-ідеологічної протилежності Лу Ю популяризував чай як напій синтезу соціальної дисципліни, духовних пошуків та медитації.

Текстом, який упроваджував еталони культивування та споживання чаю, стала праця Лу Ю «Ча цзин» («Чайний канон»). Автор розпочав свої розвідки близько 760 р., коли він мешкав у селищі Хучжоу, де досліджував вирощування й приготування чаю.

Логічним завершенням двадцятирічного дослідження став трактат «Ча цзин» (780 р.). У цій книзі автор оповідає про широке коло питань культивування, збирання й заварювання чаю. Ідеться про вирощування чаю як рослини, інструменти для збирання листя, селекцію й відбір зібраного листя. Самі описи виглядають, радше, не стільки як наукові, скільки поетично-метафоричні. Окрема присвята стосується чайної церемонії та реєстру її предметів, починаючи з мідної триниги й закінчуючи спеціально облаштованим бамбуковим кабінетом для зберігання засобів організації церемонії [11, с. 32–49].

Популяризація чаю стала поштовхом для розвитку китайської кераміки, зокрема порцеляни як матеріалу для елітного посуду. Лу Ю міркує про порцеляну, колір якої ідеально пасував би для виготовлення зеленого чаю. Автор доходить висновку, що порцеляна блакитного кольору гармонійно поєднується із зеленим пресованим чаєм, надаючи йому гармонійного нефритового відтінку. Водночас біла порцеляна, на думку автора, дисгармонує із зеленим чаєм, оскільки надає йому неприємного рожевого відтінку [10, с. 15–16].

Найцікавішим у розглянутому вище періоді є те, що примітивні технології заварювання чаю, його сакралізація як напою, детальне прописування чайних церемоній і всі сповнені поетичною чуттєвістю трактати Лу Ю були відображенням бідності й примітивізму самого способу життя владної еліти та широких верств населення.

У споживанні чаю, попри запоетизованість його образу, переважали утилітарні мотиви. Його використання часто було зумовленим антибіотичними властивостями та поганою якістю води в багатьох підземних джерелах Китаю. З розвитком технологій та появою спеціальних млинарок розпочинається перехід від використання пресованого до порошкового чаю. Для заварювання використовують не лише порцелянові, а й чавунні чайники.

У період правління династії Сун разом із появою запарюваного окропом чаю створено другу школу чаю – романтичну. Основою цієї школи стало вдосконалення технологій заварювання та споживання, в якій виникли елементи романтизації й смакового дегустування. Представники цієї школи міркують про романтику чайних смаків та експериментують уже не з одним різновидом, а із цілою множиною сортів чаю.

Удосконалюється технологія заварювання: чайне листя перемелюється в спеціальній млинарці до пудроподібного стану й обдається окропом за допомогою маленької волоті з розщепленого бамбука. Прогресом ритуалу стала також поява чайного сервізу й вирізнення ключових сортів чаю, залежно від частини листя, яку використовували при приготуванні чайної пудри. З технології готування чаю було виключено сіль.

Із споживанням чаю починає стійким чином поєднуватися образ інтелектуала, естета та гедоніста. Фактично, іміджування чаю для мистецької (художньої) богеми розпочалося саме в цей період. За підтримки імператорської влади проводили змагання селекціонерів, а самі імператори розглядали вирощування нових сортів чаю як своєрідну культурну інвестицію.

Так, зокрема, імператор Кіа Сан (1101–1124), художник і актор за покликанням, вирощував рідкісні сорти чаю й написав дисертацію про двадцять різновидів чаю, виділивши білий чай за його рідкісність і смакові властивості.

Ідеал чаювання змінився в напрямі прямої реалізації гедоністичної ритуаліки та переходу від соціальних ідеалів мрійників і поетів до вишуканих споживачів, смаки яких є спеціальним чином налаштованими на роз-

маїття сортів і смаків чаю та розкриття його психотрансформаційних властивостей.

Зміна парадигми філософствування супроводжувалася зміною соціальних смаків художньої й політичної еліти. У неоконфуціанстві світобудова стає прямим втіленням космічного закону. Чаювання саме по собі перетворюється на ритуал досягнення спекулятивних тонкощів філософствування, мистецтвом життя та самореалізації.

У середовищі китайської богеми відбувалася справжня сакралізація чаю, споживання якого наближало митців до досягнення незаплямованого споглядального стану та вершини людських чеснот. Чай перебував у центрі панегіриків і ставав частиною дзен-буддійських, конфуціанських та даоських священнодійств.

Коли суспільство, соціальні групи та окремі особи переживають періоди соціального лихоліття, то зростає потреба в конструюванні штучних образів, які мали б приховувати наслідки цього лихоліття. Ці образи являють собою дзеркальне я, що є предметом дослідження в символічному інтераціоналізмі.

Дзеркальне я потребує перформативної поведінки. Воно вимагає від людини віддатися сценічній дії в соціальному просторі завдяки конструюванню потужного образу Я. Це дзеркальне Я ми конструємо з метою справляти необхідне враження на наше оточення. Воно, як і кожен образ Я, є персоніфікованим, тому створює ефект відчуження від потаємного, яке часто має неприємну (з погляду соціальності) форму.

Таким чином, користолюбність персони відповідає тому, що вона працює на основі не стільки істинності, скільки корисності. Ми є готовими розлучатися зі справжнім на користь того, що наша свідомість приймає за правильне.

Лихоліття нав'язує нам певні сценарії під впливом оточення, яке, як правило, не приймає нашу тінь, хоча не виключною буває й приймаюча позиція. У міру того, як частина нас самих заганяється в тінь, цей процес відбувається за рахунок посилення персони. Персона – це вираження того стану, коли немає часу на себе. Тому цей час на себе і є зупинка в часі, яка виражає споглядання нашого страждання. Споглядання – це і прийняття найбільш сильного рівня страждання без спроби втечі від самого себе (у тінь або в персону).

Цьому спогляданню заважає суспільство, яке постійно спонукає нас виходити зі стану цілісної свідомості в режим подвоєної свідомості. Чоловіки й жінки мають різні можливості в повноті споглядання внаслідок переважання в жінок стану роздвоєності фокусу уваги й переважання персони (відчуженого образу) над его (автентичним образом).

Східні релігії, зокрема йога, пропонують два варіанти подолання стану роздвоєної свідомості: шлях втечі й висхідний шлях. З незначної кількості людей, що стали на шлях висхідної йоги, лише одиниці можуть утриматися від гордині, в яку впадає кожен, хто йде шляхом просвітлення.

Шлях, який є доступним одиницям, є значущим для духовної еліти внаслідок слабкої доступності для масової людини, того самого стану харизми, тобто безкорисливого служіння в душі любові й просвітленого творення добра без очікування винагороди та користі.

Але ще більшою проблемою стає подолання гордині, яка виявляється найбільшою перешкодою на шляху духовної еволюції. Дуже важливим в еволюційному векторі не переплутати (не змішувати) стан безкорисливого служіння з витонченою формою гордині, яка спонукає милуватися собою в піднесеному образі.

Чай у культурно-елітарній парадигмі його вживання розкриває потенціал споглядання, тобто безкорисливого служіння думки заради думки. Таким чином, максимальне посилення думки відповідає філософствуванню як тій формі навченого споглядання, що є загальним місцем для елітарної культури. Це є основою для суспільства, в якому незначний відсоток населення може присвятити себе духовним практикам.

Це створює передумови конструювання картини соціального світу, позбавленої утилітарної цінності. Творчість може бути змістом до цього руху.

Висновки. Чай як психоактивну речовину є сенс розглядати у двох базових моделях соціокультурної презентації, а саме: елітарній і масовій. При цьому реалізація цих моделей здійснювалася в межах трьох шкіл чаювання: класичної, романтичної й натуралістичної.

У межах першої моделі елітарного чаювання з чаю, поруч із його утилітарними фізіологічними можливостями, вилучаються також різноманітні соціокультурні ефекти, зокрема: 1) ті, що впливають із розуміння чаю як провідника в світ «думки заради думки»; 2) ефекти, пов'язані з творчістю як шляхом навчання в медитації, що надає нам змогу розкривати нашу тінь, вивільняючи нереалізовані потенціали; 3) як допоміжний інструмент, який у низці ритуалів і практик дозволяє посилити актуалізуючі потенції нашого еґо у вираженні тіні і її звільненні від «демонізму».

У межах другої моделі чай розглядають переважно в контексті його корисних психофізіологічних властивостей, які можуть бути пов'язаними з його використанням: 1) як лікувального засобу для санації організму та антибіотичного засобу очищення води від шкідливої інгредієнтури; 2) як інструменту здорового способу життя та частини валеологічних програм біополітики, які є прив'язаними до відповідних демографічних пріоритетів у сфері охорони здоров'я та регулювання тривалості життя; 3) як утилітарної складової харчової поведінки, яка виконує гедоністичну функцію як частина десертного столу.

Отже, чай у різних культурах розрахований на різноманітні програми й ефекти впливу на психіку, які залежать від технологій ферментації (методу та ступеня обробки чайного листа). При різноманітності підходів до класифікації різних сортів чаю найпоширенішою є за ступенем ферментації, тобто складного біохімічного процесу, що відбувається під впливом тем-

ператури, вологи, сонячного світла, механічного впливу кисню, ферментів, часу. Сукупність цих параметрів визначає особливості й швидкість процесу. Можна виділити повільний і прискорений способи ферментації.

Від технологій ферментації, таким чином, залежать ефекти впливу чаю, які є бажаними або небажаними в певному соціокультурному контексті. Самі програми впливу можуть бути розрахованими на: 1) підвищення висхідної психофізіологічної активації, необхідної для різноманітних видів трудової діяльності; 2) обслуговування ритуалів соціальної комунікації й групоформування еліт; 3) використання чаю як інструменту смислової комунікації, пов'язаної з терапевтичною, інтелектуально-науковою, політичною та іншими сферами, де існує потреба в аскетизмі; 4) використання чаю як інструменту структурування дозвілля без ефектів впливу алкалоїдів таніно-кофеїнової групи, чого досягають завдяки тепловій обробці чайного листа (методом прожарювання/випалювання). У цьому випадку всі складові впливу, пов'язані із соціальними ритуалами, пошуками смислів, трудової мобілізації, заміщуються гедоністичними складниками (смаковими й запаховими відчуттями). Невикористання чаю для досягнення ефектів впливу, описаних вище, є пов'язаним з роллю алкоголю в російській культурі як міцного як мобілізуючого інструменту. Водночас чай, що має величезні переваги над будь-яким алкогольним напоєм, саме завдяки його тонізуючому впливу не використовують як ейфоризуючий засіб. Вплив алкоголю (переважно міцного) пов'язаний з емоційним розвинуттям та ефектом розрядки, є деструктивним щодо організму; 5) використання для нарощування тонусу тілесно-сексуальних і тілесно-моторних функцій; 6) використання для лікувально-медичних практик, пов'язаних, зокрема, з використанням не чайного листа, а інших чаєподібних субстанцій (фруктового листа, лікарських рослин тощо).

Список використаної літератури

1. Васильев Л. С. Культуры, религии, традиции в Китае. Москва: Наука, 1970. 480 с.
2. Васильев Л. С. Проблемы генезиса китайской цивилизации: формирование основ материальной культуры и этноса. Москва: Наука, 1976. 367 с.
3. Виноградская В. Б. Изменчивость в культуре чая и память традиции. *Человек и культура Востока. Исследования и переводы*. 2009. С. 140–152.
4. Виноградская В. Б. Страна чая или изысканность простоты. Москва: Ганга, 2008. 160 с.
5. Виноградский Б. Б. Путь чая. Москва: Грмитаж-Пресс, 2004. 111 с.
6. Виноградский Б. Б. Путь чая. Тонкости традиции. Москва: Старклайт, 2008. 109 с.
7. Колесниченко Л. В. Чай. Чайные традиции и церемонии в разных странах мира. Москва: АСТ, 2004. 92 с.
8. Лам Кам Чуэн. Путь чая. Секреты древней традиции / пер. с англ. К. Савельева. Москва: ФАИР, 2007. 144 с.
9. Малявин В. В. Сумерки Дао. Культура Китая на пороге Нового времени. Москва: Дизайн. Информация. Картография: Астрель: АСТ, 2003. 436 с.
10. Окакура К. Книга чая. Минск: Харвест, 2002. 96 с.
11. Окакура К. Его величество чай. Москва: РИПОЛ классик, 2009. 140 с.

12. Похлёбкин В. В. Чай: Его типы, свойства, употребление. 3-е изд., пер. и доп. Москва: Лёгкая и пищевая промышленность, 1981. 120 с.

13. Субботин А. П. Чай и чайная торговля в России и других государствах. Производство, потребление и распределение чая. Санкт-Петербург: Издание А. Г. Кузнецова, 1892. 691 с.

14. Plutschow H. An Anthropological Perspective on the Japanese Tea Ceremony. *Anthropoetics*. The Electronic Journal of Generative Anthropology. 1999. Vol. V. № 1. P. 1. URL: <http://www.anthropoetics.ucla.edu/ap0501/tea.htm> (date of request: 25.09.2019).

Стаття надійшла до редакції 08.10.2019.

Гром И. С. Школы чаепития в Китае и Японии: социокультурный аспект

Статья посвящена проблеме социокультурной обусловленности трех основных школ чаепития в Китае: классической, романтической и натуралистической. В результате проведенного исследования сделан вывод о том, что от технологий ферментации зависят эффекты воздействия чая, которые являются желанными либо нежелательными в определенном социокультурном контексте. Отмечено, что сами программы воздействия могут быть рассчитаны на: 1) повышение восходящей психофизиологической активации, необходимой для различных видов трудовой деятельности; 2) обслуживание ритуалов социальной коммуникации и группоформирования элит; 3) использование чая как инструмента смысловой коммуникации, связанной с терапевтической, интеллектуально-научной, политической и другими сферами, где существует потребность в аскетизме; 4) использование чая как инструмента структурирования досуга без эффектов воздействия алкалоидов танино-кофеиновой группы, что достигается за счет тепловой обработки чайных листьев (методом прокаливания / выжигания). В этом случае все составляющие влияния, связанные с социальными ритуалами, поисками смыслов, трудовой мобилизации, замещаются гедонистическими составляющими (вкусовыми и запаховыми ощущениями); 5) использование для наращивания тонуса телесно-сексуальных и телесно-моторных функций; 6) использование чая для лечебно-медицинских практик, связанных в том числе с использованием не чайного листа, а других чаеобразных субстанций (фруктовых листьев, лекарственных растений и др.).

Ключевые слова: чай, чайная культура, школы чаепития, классическая школа чаепития, романтическая школа чаепития, натуралистическая школа чаепития.

Hrom I. Tea Schools in China and Japan: the Sociocultural Aspect

The article is devoted to the problem of socio-cultural conditioning of the three main tea drinking schools in China: classical, romantic and naturalistic. As a result of the study, the author concluded that the effects of tea, which are desired or not desirable in a particular socio-cultural context, depend on the fermentation technologies. It is noted that the impact programs themselves can be designed for: 1) increase in upward psychophysiological activation necessary for various types of labor activity; 2) servicing the rituals of social communication and group formation of elites; 3) the use of tea as an instrument of semantic communication related to the therapeutic, intellectual, scientific, political and other areas where there is a need for asceticism; four); 4) the use of tea as a tool for structuring leisure without the effects of alkaloids of the tannin-caffeine group, which is achieved due to the heat treatment of tea leaves (by calcination / burning method). In this case, all the components of influence associated with social rituals, the search for meanings, labor mobilization are replaced by hedonistic components (taste and smell) 5) use to increase the tone of bodily-sexual and bodily-motor functions; 6) the use of tea for medical and medical practices, including those related to using not tea leaf, but other tea-like substances (fruit leaves, medicinal plants, etc.).

Key words: tea, tea culture, tea drinking schools, classical tea drinking school, romantic tea drinking school, naturalistic tea drinking school.